

تحلیل حقوقی جرم شناسی مفهوم قاچاق در نظام جزایی ایران

یوسف نبوی اصل

کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد، میبد، ایران .

چکیده

میزان قاچاق کالا در جمهوری اسلامی ایران با وجود پیگیری ها و توجهات مسئولین عالی رتبه اجرایی از سالها پیش، اگرچه با نوساناتی روبرو بوده و در مقاطعی هم کاهش داشته اما هنوز به گونه ای به بنیان های اقتصاد و تولید کشور آسیب وارد می کند که امروزه از جمله مهمترین معضلات کشور در حوزه اقتصادی به شمار می رود. این مطالعه توصیفی- تحلیلی بوده که اطلاعات به شیوه فیش برداری گردآوری شده است. با وجود تلاشها و اقدامات گوناگونی که در این سالها در زمینه مبارزه با قاچاق کالا انجام شده است نتیجه ی مطلوب و مورد انتظار از این سیاست های مقابله گرایانه حاصل نشده است. عوارض ناشی از قاچاق که به طور کلی عبارتند از: عدم پرداخت حقوق و عوارض دولتی، برهم خوردن تعامل بازار رقابتی، سودآوری زیاد و فساد مالی و اخلاقی، مختل شدن تولید کشور بروز ارتشاء و فساد در نظام اداری، عدم مدیریت صحیح دولت بر امور اقتصادی و اجتماعی خطرپذیری رقابت تجاری سالم، تاثیر منفی بر کارکرد سیاستهای تجاری و اقتصادی و معضلات فرهنگی و بهداشتی، خود حاکی از آن است که برای رسیدن به یک سیاست جنایی مطلوب در مبارزه با قاچاق نیاز به جامع نگری و شناسایی و بررسی دقیق علل و عوامل موجد قاچاق کالا بوده که اگر به درستی شناسایی، ارزیابی و تحلیل نشود و بر پایه آن سیاست جنایی تدوین نگردد، چه بسا در امر مبارزه رودرو با عوامل قاچاق حتی با صرف هزینه های هنگفت موفقیتی بدست نیاید. آن چیزی که قاچاق کالا را در سالهای اخیر به یک معزل اقتصادی تبدیل کرده است واردات غیر رسمی و قاچاق کالاهای مصرفی به شکل سازمان یافته از طریق راه های غیر قانونی و غیر مجاز توسط باندهای قاچاق و صاحبان نفوذ قدرت است که در سالهای اخیر آسیب های شدیدی بر نظام اقتصادی کشور وارد کرده است؛ هدف از مطالعه حاضر تحلیل حقوقی جرم شناسی و مفهوم قاچاق در نظام جزایی ایران می باشد. نتایج این مطالعه نشان داده است که علی رغم همه قوانین مرتبط با قاچاق کالا در ایران ولی میزان جرایم مرتبط با قاچاق کالا روند صعودی را در پی داشته است. برای مقابله با قاچاق کالا اقدامات لازم برای پیشگیری صورت گیرد.

واژه های کلیدی: قاچاق، جرم شناسی، حقوق و تحلیل حقوقی

مقدمه

در نظام حقوقی ایران، قاچاق کالا از طریق اسناد یا اظهار خلاف واقع به موجب مواد قانونی متعدد و در قوانین مختلفی جرم انگاری شده است. این جرم انگاری گاه به صورت خاص و گاه به صورت عام است. به عنوان نمونه، ارائه اسناد یا اظهار خلاف واقع، می تواند مصداق بارز عدم رعایت تشریفات دولتی بوده و در مواردی که عدم رعایت این تشریفات و خروج کالا از گمرک، قاچاق تلقی می گردد، به تبع اظهار خلاف واقع نیز قاچاق تلقی می شود.

بندهای الف، پ، ج، چ، ح، ر، ز ماده ۲ از قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مواد ۹۳ و ۹۴ بندهای الف، تبصره بند ب، پ، ث، ج، ح، خ از ماده ۱۱۳ قانون امور گمرکی و ماده ۲۴ از قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، قوانینی هستند که در آنها اظهار یا ارائه اسناد خلاف واقع جرم انگاری شده اند.

قاچاق کالا، تخلف و جرم بوده و در قوانین مختلف و همچنین طرح های در حال تدوین مجلس شورای اسلامی از جمله طرح تشکیل سازمان مبارزه با مفاسد اقتصادی، بارها بر جرم اقتصادی بودن آن تأکید شده است.

در ایران قاچاق خسارت های جبران ناپذیری بر اقتصاد کشور وارد می کند، بطوریکه تولید ناخالص داخلی کشور و خالی کردن صندوق ذخیره ارزی را موجب گردیده و از طرفی بر میزان اشتغال نیز اثرگذار است بطوریکه در صورت قاچاق کالا حجم وسیعی از نیروی فعال کار در جامعه بیکار می گردند که این عمل بر اقتصاد داخل کشور لطمه وارد می نماید.

در نظام حقوقی ایران در ارتباط با جرم انگاری قاچاق کالا قوانین متعددی به نگارش درآمده و همواره این قوانین در حال به روز رسانی هستند ولی آنچه که در عمل مشاهده می گردد ناکارآمدی سیستم قضایی در مبارزه جدی با قاچاق کالا در کشور می باشد.

ورود و خروج کالا به کشور تابع قانون امور گمرک، قانون مقررات صادرات و واردات و قوانین خاص دیگری است که نقض برخی از آن مقررات قاچاق دانسته شده است. با بررسی مصادیق قاچاق مشاهده می شود که در آن ها یا شرایط راجع به ورود و خروج قطعی کالا به کشور رعایت نشده است و یا به شیوه متقلبانه اجرا شده است.

عمده ترین دلیل ارتکاب قاچاق، فرار از پرداخت حقوق و عوارض متعلق به ورود و خروج کالا است. صادرات کالا از پرداخت هرگونه عوارض معاف است که این موجب می گردد دولت از درآمد برای پیشبرد اهداف درونی محروم گردد و از طرفی موجب می گردد فرد قاچاق کننده کالا بازار داخلی را بواسطه صدور کالا دچار تلاطم کرده و در افزایش قیمت ها این امر نیز اثر گذار باشد که این امر خود می تواند نوعی جرم و قاچاق محسوب گردد.

در ایران نهادهای متعددی در مبارزه با قاچاق کالا نقش دارند که برخی از این نهادها وابسته به دولت و برخی دیگر تحت نظر قوه قضائیه قرار دارند که این امر خود می تواند یکی از ضعف های عدم مقابله جدی با قاچاق کالا باشد و لازم است که متولیان مبارزه با قاچاق کالا در هر دو قوه مجریه و مقننه در اجرای قوانین کیفری مبارزه با قاچاق کالا هماهنگی لازم را داشته و از اعمال سلیقه خودداری نمایند.

مهمترین جنبه های مجهولی که در زمینه موضوع مطالعه حاضر وجود داشته و محقق را ترغیب نموده که به بررسی مطالعه حاضر بپردازد نبود قوانین مشخص و یکسان در زمینه مقابله با قاچاق کالا، عدم اعمال تعرفه گمرکی بر صادرات کالا، نبود نظارت کافی از جانب دستگاه های مسئول بر کارکنان گمرک جهت کنترل قاچاق و نبود سیستم جامع کنترل ورود و خروج کالا در کشور می باشد.

مطالعه حاضر با هدف تحلیل حقوقی جرم شناسی و مفهوم قاچاق در نظام جزایی ایران صورت می گیرد، تاکنون مطالعه ای که به بررسی موضوع پژوهش حاضر بپردازد در ایران صورت نگرفته است، لذا موضوع در جایگاه خود جدید و بدیع می باشد، با توجه به افزایش قاچاق ارز و کالا در ایران و نبود سیستم کنترل قوی جهت مبارزه با مجرمین و وجود قوانین نامفهوم ضرورت دارد در مطالعه حاضر به بررسی این موضوع پرداخته شود، سوالی که در این مطالعه باید پاسخ داده شود این است که تحلیل حقوقی جرم شناسی و مفهوم قاچاق در نظام جزایی ایران چگونه است؟

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف جزء تحقیقات کاربردی بوده و روش آن، توصیفی-تحلیلی است و اطلاعات و داده‌های برای تحقیق به روش کتابخانه‌ای و از طریق فیش برداری از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی جمع‌آوری و به شیوه استنباطی استدلال و عقلانی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

تحلیل حقوقی قاچاق از منظر جرم

قاچاق کالا در موارد متعددی صورت می‌گیرد. که قانون طبق ماده ذکر شده در بند ۱۸ و ۲۲ کتاب اسلامی برای هر یک از کالاهای قاچاق مجازاتی را تعیین کرده است. لذا اگر شخصی یکی از نمونه کالاهای قاچاق و ارز را نگهداری و یا حمل کند مجرم است و قانون شخص را ملزم به پرداخت مجازات جرم قاچاق کالا می‌داند.

در شرایطی هم علاوه بر پرداخت جزای نقدی به مدت مشخص شده‌ای علاوه بر جرائم نقدی، حبس را به دنبال خواهند داشت. البته دولت در رابطه با جرم قاچاق کالا تعیین کرده است که اگر خود کالا موجود نبود و ضبط نگردد فرد مجرم می‌بایست معادل با ارزش کالا مبلغی را به دستگاه‌های اجرایی پرداخت نماید مگر اینکه مجرم اراده نگهداری و حفظ کالای قاچاق را نداشته باشد.

از این رو اگر اجرای جرم قاچاق کالا در مورد کالاهای ممنوع باشد مبالغی که از فروش کالای ممنوع کسب شده است و همچنین ابزاری که برای ساخت و عرضه کالای ممنوع به کار گرفته شده تماماً به دستور مقام‌های صلاحیت دار توقیف و ضبط می‌گردد.

زمانی رسیدگی به جرم قاچاق کالا اتفاق می‌افتد که کالای قاچاق به صورت حرفه‌ای و سازمان یافته مورد حمل و نقل و یا واردات و صادرات قرار گیرد. لذا زمانی که مأمورین قانون کالاهای قاچاق ممنوع و کالای مجاز مشروط را کشف می‌کنند تنها وظیفه دارند افرادی که حمل‌کننده و یا نگهدارنده کالای قاچاق هستند را شناسایی کرده و در حوزه محافظت خود قرار دهند و سپس دولت زیر نظر دادسرا و دادگاه انقلاب جرم قاچاق کالا را تعیین کرده و به ادارات اجرایی ابلاغ می‌کنند.

البته اداره‌ای با نام تعزیرات حکومتی این وظیفه و اجازه را دارد تا کالاهای قاچاق را در بازارهای داخلی شناسایی و جمع‌آوری نماید در واقع این سازمان بر تخلفات اقتصادی و صنفی رسیدگی دارد. از این رو نگهداری و یا حمل هر نوع کالای قاچاق به دلیل ایجاد اختلال در نظام اقتصادی کشور جرم محسوب شده و مراجع قضایی طبق چند ماده قانونی مجازاتی را برای جرم قاچاق کالا در نظر گرفته‌اند.

از نظر طرفداران وابستگی حقوق به اقتصاد و تحلیلگران اقتصادی حقوق، هدف تمام قواعد و نهادهای حقوقی باید رسیدن به «کارایی» در مفهوم «افزایش ثروت» و «تامین عدالت توزیعی» باشد و الا باید اصلاح یا حذف شوند. قاچاق در جامعه امروزی به یکی از معضلات مهم جهان تبدیل شده که قانونگذاران کشورهای مختلف به آن توجه ویژه‌ای نموده‌اند در عرصه اقتصادی ورود و خروج کالا که مخفیانه از مرزهای کشور وارد یا خارج می‌شود، مشکلات عدیده‌ای را پدید آورده از آن جایی که قانون مجازات گذشته دارای نواقص و کمبودهایی بوده از این رو قانون مجازات جدید با نوآوری‌هایی در این زمینه به کمک اقتصاد بیمار کشورمان آمده است در این خصوص در قانون مجازات اسلامی جدید تدابیری برای پیشگیری و کنترل ورود و خروج کالا و ارز و انواع محصولات مختلف در نظر گرفته شده تا از این طریق فعالیت‌های اقتصادی پاکسازی شده و موانع و مشکلات تا حدودی کاهش پیدا کرده است.

وقتی قانون برای یک عمل یا ترک عملی را جرم معرفی می‌کند، حتماً برای رسیدگی به آن باید یک مسئول هم در نظر بگیرد. درباره قاچاق هم داستان به همین شکل است و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز «ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز» را با هدف «سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت در حوزه امور اجرایی، پیشگیری و مبارزه» با این جرم تشکیل داده است.

وزیران دادگستری، اطلاعات، امور اقتصادی و دارایی، کشور، امور خارجه، صنعت، معدن و تجارت، راه و شهرسازی، جهادکشاورزی، نفت، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی یا معاونان ذی‌ربط آنان و ۲ نفر از نمایندگان عضو کمیسیون‌های اقتصادی و قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس و رؤسای سازمان‌های تعزیرات حکومتی، جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، بازرسی کل کشور، رئیس ستادکل نیروهای مسلح، فرماندهی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، رئیس‌ان کل بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران، رئیس مؤسسه ملی استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی ایران و معاون اجتماعی و پیشگیری قوه قضاییه و نماینده تام‌الاختیار رئیس قوه قضاییه اعضای تشکیل‌دهنده این ستاد هستند.

رئیس‌جمهوری یا نماینده ویژه وی ریاست این ستاد را بر عهده دارد. بنابراین، مشخص است که قانونگذار برای برخورد با قاچاق بسیار جدی است، چرا که مسئول اصلی رسیدگی به این جرم، ستادی شامل مقامات بلندپایه قوای سه‌گانه نظام است. در ضمن، تصمیمات ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، پس از امضای رئیس‌جمهوری یا نماینده ویژه وی، در موضوعات مرتبط با قاچاق کالا و ارز برای تمامی دستگاه‌های اجرایی لازم‌الاجرا است.

جرائم را از منظر ارتباط آن با ارزشها و هنجارهای هر جامعه، می‌توان به جرائم «ذاتی» و جرائم «عَرَضی» دسته‌بندی کرد. فعل و ترک فعل‌هایی را که به دلیل پیوند عمیق آن با اعتقادات و هنجارهای اجتماعی جرم شناخته شده است، می‌توان جرائم ذاتی نامید و فعل و ترک فعل‌هایی را که فی‌نفسه از رفتارهای قبیح و نکوهیده نیست، ولی صرفاً برای برخی مقاصد اداری و انتظامی و دولتی جرم‌انگاری شده است، می‌توان از آن به جرم عَرَضی تعبیر کرد. قاچاق کالا و ارز از جمله پدیده‌های عَرَضی ناشی از سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها در تنظیم بازار و تجارت بین‌المللی است. نه جرم قاچاق از جرائم ذاتی است و نه قاچاق بودن کالا وصف ذاتی آن. در آزادی تجارت کالا که هیچگونه محدودیتی بر واردات و صادرات و عرضه آن وجود نداشته باشد، قاچاق معنا و مفهوم پیدا نمی‌کند. پدیده قاچاق از زمانی ظهور و بروز پیدا می‌کند که دولت‌ها برای مقاصد مثل: حمایت از تولیدکنندگان داخلی، ایجاد اشتغال، کنترل و نظارت بر کالاهای وارداتی، تشویق سرمایه‌گذاری، کسب درآمد، حفظ مصالح و امنیت عمومی، حفظ سلامتی و بهداشت عمومی و یا در جهت حفظ ارزش‌های جامعه، واردات و صادرات کالا و ارز و خرید، فروش یا توزیع آن را تحت ضوابط و مقررات خاص قرار دهند. بنابراین نمی‌توان برای قاچاق قدمتی به عمر بشر قائل شد. هرگاه واردات، صادرات، خرید، فروش و عرضه کالایی تحت مقررات خاصی درآید، هر گونه فعل و انفعال مخفیانه و غیر قانونی که به دور از دید نهادهای مجری قانون در آن مورد انجام شود، قاچاق محسوب می‌گردد. بنابراین، ممکن است مصادیق قاچاق بر حسب مقتضیات اجتماعی و سیاست‌های اقتصادی از زمانی به زمان دیگر متفاوت باشد (پیوندی، ۱۳۸۲: ۱۶).

البته میزان ارتباط انواع کالاهای مشمول مقررات، با هنجارهای اجتماعی و مقتضیات حکومتی یکسان نیست. ممنوعیت یا محدودیت معاملات برخی اشیاء و اقلام مثل مشروبات الکلی و سلاح و مهمات، به لحاظ ارتباط عمیق‌تری که با اعتقادات مذهبی و آرامش و امنیت عمومی دارد، از ثبات بیشتری برخوردار است. در کشوری مثل ایران که نظام اسلامی در آن حاکم است، هر قسم معامله‌ی مشروبات الکلی به کلی ممنوع است. تجارت سلاح و مهمات به لحاظ مصالح امنیتی فقط در انحصار دولت است. بنابراین، مبنای نظری و ماهیت تمام مصادیق جرم قاچاق یکسان نیست. زیرا، نه تنها وضع مقررات در مورد اینگونه اشیاء و اقلام صرفاً تابعی از سیاست‌های اقتصادی نیست، بلکه قاچاق اینگونه کالاها را می‌توان در زمره جرائم ذاتی بشمار آورد (پاد، ۱۳۸۸: ۸۵).

تحلیل حقوقی قاچاق از منظر مجازات

قاچاق اقسام متفاوتی دارد که طبق ماده‌ی ۱۸ و ۲۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا، برای هرکدام از آنها مجازاتی تعیین شده است. لذا هر شخصی که مرتکب قاچاق کالا و ارز و حمل و نگهداری آنها شود، علاوه بر ضبط کالا و با توجه به قانون به پرداخت جریمه‌های نقدی هم محکوم می‌شود.

در صورتی که عین کالا موجود نباشد، مرتکب حسب مورد به پرداخت معادل ارزش کالا نیز محکوم می‌شود، مگر اینکه از بین رفتن کالا از اراده‌ی مرتکب خارج باشد. همچنین وجوه حاصل از قاچاق کالای ممنوع (یعنی مبلغی که از فروش کالا به دست آمده است) و ابزار و وسایلی که جهت ساخت کالای ممنوع مورد استفاده قرار گرفته‌اند نیز طبق قانون ضبط می‌شوند.

هر کاری که بر اساس قوانین کشور، جرم تلقی شود، حتما مجازات آن هم در قانون مشخص شده است. جرم قاچاق هم از این قاعده مستثنی نیست. قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، برای قاچاق، نگهداری، حمل یا فروش کالاهای ممنوعه مجازات‌های بازدارنده‌ای را در نظر گرفته است. میزان این مجازات‌ها بر اساس ارزش کالای قاچاق تعیین می‌شود، به این شرح:

- ارزش کالا تا ۱۰ میلیون ریال: جزای نقدی معادل ۲ تا ۳ برابر ارزش کالای قاچاق
- ارزش کالا از ۱۰ میلیون تا ۱۰۰ میلیون ریال: جزای نقدی معادل ۳ تا ۵ برابر ارزش کالای قاچاق
- ارزش کالا از ۱۰۰ میلیون تا یک میلیارد ریال: بیش از ۶ ماه تا ۲ سال حبس و جزای نقدی معادل ۵ تا ۷ برابر ارزش کالای قاچاق

• ارزش کالا بیش از یک میلیارد ریال: ۲ سال تا ۵ سال حبس و جزای نقدی معادل ۷ تا ۱۰ برابر ارزش کالای قاچاق.

مبارزه با قاچاق برای قانونگذاران جمهوری اسلامی ایران آن قدر اهمیت دارد که حتی در بعضی موارد، آن را در حد افساد فی‌الارض قرار داده‌اند. البته برای اینکه یک قاچاقچی مفسد فی‌الارض دانسته شود، باید ثابت شود که او «با علم و عمد، عواید و سود حاصل از این جرائم را به نحو مستقیم یا غیرمستقیم برای تأمین مالی تروریسم و اقدام علیه امنیت ملی و تقویت گروه‌های معاند با نظام اختصاص داده یا هزینه نموده است.»

رسیدگی به جرم قاچاق کالا و ارز، بر حسب نوع و میزان جرم، در مراجع مختلف قوه قضاییه انجام می‌شود. مثلاً قاچاق‌های سازمان‌یافته و حرفه‌ای، قاچاق کالاهای ممنوع و قاچاق کالا و ارز مستلزم حبس یا انفصال از خدمات دولتی در صلاحیت دادسرا و دادگاه انقلاب است. رسیدگی به سایر پرونده‌های قاچاق کالا و ارز نیز در صلاحیت سازمان تعزیرات حکومتی است. قاچاق یعنی انتقال پنهانی یک چیز از نقطه به نقطه دیگر است که می‌تواند به شکل‌های مختلف و تمهیدات پنهان سازی متنوع صورت گیرد. در اصطلاح گمرک و سایر دستگاه‌های وصولی دولت، منظور از قاچاق، گریزاندن کالا از پرداخت مالیات و عوارض به دولت است و یا فرار دادن کالا از شمول مقررات دولتی و نقل و انتقال و خرید و فروش آن به طور غیرمجاز و ممنوع است. این پدیده در جهان سوم تحت هدایت و مدیریتی قوی است که البته این هدایت و مدیریت جنبه جهانی و مربوط به امنیت کشورها از بعد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی دارد و متصل است به قدرتهای استکباری که با هدف سودآوری و غارت منابع ملی کشورهای در حال توسعه و ضربه زدن به سیاست و فرهنگ کشورها، به طور وسیع و همه جانبه این حرکت را آغاز کرده‌اند و از این طریق منابع کشورها را به غارت می‌برند.

پدیده قاچاق از دیرباز تاکنون همواره به عنوان یک حرفه کاذب و پردرآمد در عین حال کم هزینه برای عده‌ای از افراد مطرح بوده، بالاخص در شرایط کنونی جهانی، سازمانهای تبهکار بین‌المللی و بنگاههای چند ملیتی اقتصادی، قاچاق کالا و ارز را به عنوان حرفه‌ای کارساز در راستای اهداف مالی خود در کشورهای جهان سوم به کار گرفته‌اند. قاچاق کالا و ارز پدیده‌ای است ماهیتاً اقتصادی که از دیرباز وجود داشته و دولتها همواره و به غلط، صرفاً و منحصر با دیده بزه به آن نگریسته و بیش از آنکه به فکر حل ریشه‌ای آن از طریق اصلاح سیستم اقتصادی خود با اقداماتی نظیر پیوستن به بازار جهانی و کاهش یا حذف تعرفه‌های گمرکی باشند فقط به شکل مبارزه با آن به عنوان یک جرم همانند دیگر جرایم پرداخته و در واقع به مبارزه با معلول به جای علت پرداختند غافل از آنکه نمی‌توان فقط از طریق سیاست کیفری و با دیده جرم انگاری به مبارزه با آن پرداخت و به نتیجه مطلوب رسید. سیاست جنایی ایران در قبال مرتکبین قاچاق کالا و ارز دارای اشکالات متعدد است و همین موجب عدم توفیق در ریشه کن شدن بزه مذکور شده است. قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز که آخرین اراده قانونگذار در مبارزه با امر قاچاق کالا و ارز می‌باشد در ابتدا برخلاف اصول مسلم حقوقی و قانون اساسی توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام به تصویب رسید که دارای ایرادات متعدد شکلی و ماهوی می‌باشد. اکنون نیز لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز که

در حال تصویب شدن توسط نمایندگان مجلس شورای اسلامی می‌باشد بسیاری از این ایرادات را مرتفع نموده که تصویب هرچه سریعتر آن کمک شایانی به همه عوامل اجرایی و اقتصاد کشور می‌نماید.

جرم شناسی قاچاق در حقوق ایران

این مبحث اشاره به نقش سازمان هایی دارد که شکل و فرم قضایی ندارند ولی یک پای ثابت شکایت علیه جرائم قاچاق در کشور هستند.

مجازات قانونی برای شروع به تحقیقات و رسیدگی به قرار زیر است:

الف: شکایت شاکی، خواه شخصی حقیقی باشد یا شخصی حقوقی (نظیر گمرک، سازمان میراث فرهنگی)

ب: اعلام و اخبار ضابطین دادگستری

ج: جرایم مشهود در صورتی که قاضی ناظر وقوع آن باشد.

د: اظهار اقرار متهم

بنابر حکم قانونگذار محاکم قضایی جز در مورد جرایم مشهود که قاضی ناظر وقوع جرم می باشد، رسیدگی آنها منوط به اعلام شکایت شاکی یا اعلام و اخبار ضابطین دادگستری و اظهار و اقرار متهم خواهد بود.

در امر قاچاق کالا و ارز، سازمان های شاکی سازمان هایی هستند که به موجب قوانین مربوط به عنوان شاکی مأمور اعلام شکایت و تعیین جزای نقدی علیه متهمان به قاچاق کالا و ارز باشند مانند گمرک، دخانیات، وزارت اطلاعات، سازمان میراث فرهنگی، نیروی انتظامی، اداره پست نیز می تواند به عنوان دستگاه شاکی به مراجع قضایی اعلام شکایت کند (رحمدل، ۱۳۸۹: ۲۴).

الف: مقام کشف قاچاق کالا

ماده ۳۱- دستگاه های زیر در حدود وظایف محوله قانونی، سازمان کاشف در جرم قاچاق محسوب می‌شوند:

الف- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

ب- وزارت جهاد کشاورزی

پ- گمرک جمهوری اسلامی ایران در محدوده اماکن گمرکی

ت- سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان

ث- سازمان حفاظت محیط زیست

ج- سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

چ- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

ح- شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران

خ- شرکت سهامی شیلات ایران

د- شرکت دخانیات ایران

تبصره - ضابطین نیز در حدود وظایف محوله قانونی خود کاشف محسوب می‌شوند.

ماده ۳۲- به موجب این قانون، حفاظت گمرکهای کشور زیر نظر رئیس کل گمرک جمهوری اسلامی ایران برای حفاظت اماکن گمرکی و کالاهای موجود در آنها و امور اجرایی مبارزه با قاچاق در محدوده آن اماکن، تشکیل و مأموران آن در حدود وظایف، ضابط خاص قضایی محسوب می‌شوند.

تبصره ۱- رئیس حفاظت گمرکهای کشور به حکم رئیس کل گمرک جمهوری اسلامی ایران پس از تأیید فرمانده نیروی انتظامی منصوب می‌شود.

تبصره ۲- نحوه تسلیح نیروهای حفاظت گمرکهای کشور، حمل و به کارگیری سلاح به موجب دستورالعملی است که توسط نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران تهیه می‌شود و به تصویب ستاد کل نیروهای مسلح می‌رسد.

ماده ۳۳- هرگاه در زمان کشف جرم قاچاق سازمان کاشف یا سازمان مأمور وصول درآمدهای دولت بر مبنای قرائن و امارات موجود از جمله وسایل و تجهیزات مورد استفاده در ارتکاب جرم، حجم و ارزش کالای مکشوفه احراز نمایند یا احتمال قوی دهند که جرم در یکی از وضعیتهای زیر واقع گردیده است مکلفند این موضوع را با ذکر قرائن و امارات مزبور برای انجام اقدامات قانونی به مقام قضایی اعلام نمایند:

الف- وقوع جرم به صورت سازمان یافته

ب- تعلق کالای قاچاق یا عواید و سود حاصل از آن به شخص یا اشخاصی غیر از متهم

پ- سابقه ارتکاب جرم قاچاق توسط متهم

ماده ۳۴- وزارت اطلاعات و نیروی انتظامی موظفند با هماهنگی مرجع ذیصلاح قضایی، خود یا بنابر اعلام سازمان کاشف به شناسایی شبکه‌های اصلی و گروه‌های سازمان یافته قاچاق کالا و ارز و داراییهای آنها و تشکیل پرونده و تکمیل تحقیقات اقدام نمایند.

ماده ۳۲- به موجب این قانون، حفاظت گمرکهای کشور زیر نظر رئیس کل گمرک جمهوری اسلامی ایران برای حفاظت اماکن گمرکی و کالاهای موجود در آنها و امور اجرایی مبارزه با قاچاق در محدوده آن اماکن، تشکیل و مأموران آن در حدود وظایف، ضابط خاص قضایی محسوب می‌شوند

ماده ۳۵- ضابطین مکلفند در مبارزه با جرائم قاچاق طبق قانون آیین دادرسی کیفری رفتار نمایند.

ماده ۳۶- به استثناء مورد منطبق با ماده (۱۸) این قانون، هنگام کشف قاچاق، ضابطین مکلفند اموال مکشوفه و وسایل حمل کالا و یا ارز قاچاق یا محل نگهداری و اختفاء آن را مطابق این قانون حسب مورد توقیف و پلمب کنند و صورتجلسه کشف را با ذکر دقیق مشخصات کالا و یا ارز قاچاق، مالک و حاملین آنها تنظیم نمایند و به امضاء متهم یا متهمین برسانند و در صورت استنکاف، مراتب را در صورتجلسه کشف قید کنند. ضابطین مکلفند بلافاصله و در صورت عدم دسترسی ظرف بیست و چهار ساعت از زمان دستگیری، ضمن تحت نظر قرار دادن متهم، پرونده تنظیمی را نیز مرجع صالح ارسال نمایند.

تبصره ۱- در مواردی که سازمانهای کاشف فاقد اختیارات ضابطین دادگستری باشند، موظفند پس از کشف بلافاصله با تنظیم صورتجلسه کشف موضوع را جهت اقدام قانونی به ضابطین یا مراجع قضایی اطلاع دهند.

تبصره ۲- صدور قرار بازداشت در موارد زیر الزامی است:

الف- اتهام، مشمول عنوان مفسد فی الارض و یا مجازات آن اعدام باشد.

ب- اتهام، مشمول جرائم سازمان یافته و حرفه‌ای و کالاهای ممنوع باشد.

تبصره ۳- در مورد سایر جرائم مقرر به استثناء ماده (۱۸) این قانون، در صورتی که بیم اختفاء ادله، فرار متهم یا تبانی باشد و همچنین در پرونده‌هایی با ارزش کالای قاچاق مکشوفه بالای یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال، صدور قرار وثیقه متناسب با مجازات مقرر الزامی است.

ماده ۳۷- در پرونده‌هایی که صاحب کالا و ارز قاچاق شناسایی نشده و یا متواری است، ضابطین موظفند با اخذ دستور از مرجع ذیصلاح و با همکاری تمامی نهادهای ذی‌ربط، بلافاصله به شناسایی مالک اقدام کنند و در صورت عدم حصول نتیجه ظرف یک ماه از تاریخ وصول پرونده به مراجع ذیصلاح، مرجع رسیدگی صالح باید به صورت غیابی رسیدگی و مطابق مقررات این قانون رأی مقتضی را صادر نماید.

ماده ۳۸- در صورت دلالت قرائن و امارات قوی بر وجود کالا و یا ارز قاچاق، ضابطین می‌توانند پس از کسب مجوز بازرسی از مرجع قضایی به انبارها و اماکن و مستغلات محل اختفاء یا نگهداری کالا و یا ارز قاچاق وارد شوند و حتی‌المقدور با حضور صاحب محل نسبت به بازرسی محل و کشف قاچاق اقدام نمایند و حسب مورد جهت رسیدگی به مرجع صالح ارجاع دهند.

تبصره ۱- تنظیم صورتجلسه بازرسی محل با ذکر جریات امر مانند ساعت بازرسی، افراد حاضر و مشخصات کالا و یا ارز قاچاق مکشوفه الزامی است.

تبصره ۲- بازرسی از اماکن عمومی، نیازی به مجوز موضوع این ماده ندارد.

ماده ۳۹ در پرونده‌هایی که صاحب کالا و ارز قاچاق شناسایی نشده و یا متواری است، ضابطین موظفند با أخذ دستور از مرجع ذیصلاح و با همکاری تمامی نهادهای ذی‌ربط، بلافاصله به شناسایی مالک اقدام کنند و در صورت عدم حصول نتیجه ظرف یک ماه از تاریخ وصول پرونده به مراجع ذی‌صلاح، مرجع رسیدگی صالح باید به صورت غیابی رسیدگی و مطابق مقررات این قانون رأی مقتضی را صادر نماید.

تبصره ۱- در رسیدگی غیابی به پرونده‌های قاچاق مکشوفه بلاصاحب، صاحب متواری و یا مجهول‌المالک، ضبط کالای قاچاق مکشوفه مانع رسیدگی به جرائم مالک کالا نیست.

تبصره ۲- در صورتی که کالای قاچاق مکشوفه بلاصاحب، صاحب متواری و یا مجهول‌المالک باشد، وجه حاصل از فروش آن به حساب نهاد مأذون از سوی ولی فقیه واریز می‌شود.

مأمورین کشف جرم کالای قاچاق را توقیف و صورت جلسه کشف آن را تنظیم و امضاء کنند و در صورت حضور شهود صورت جلسه را به امضای آنها برسانند. پس از تنظیم صورت جلسه، یک نسخه از آن به همراه کالای قاچاق با اخذ رسید، تسلیم مراجع مربوطه به خواهد شد و در صورتی که حمل فوری کالای قاچاق به آن مراجع به عللی مقدور نباشد، کالا با صورت برداری از مشخصات آن در محل مطمئنی نگهداری می‌شود. کاشفین باید کالایی را که به عنوان قاچاق گمرکی توقیف می‌نماید به انبار گمرک تحویل داده و رسید بگیرند.

هنگام مواجهه مأمورین با مخلوط بودن کالای قاچاق با کالای دیگر قانون مجازات مرتکبین قاچاق بیان می‌کند «هرگاه کالای قاچاق با کالای دیگری مخلوط باشد در صورتی که قابل تفکیک باشد فقط کالای قاچاق و در غیر این صورت تمام کالا ضبط خواهد شد ولی جزای نقدی به نسبت مقدار کالای قاچاق وصول می‌شود (زینلی، ۱۳۹۳: ۲۷).

اصل این است که فروش کالاهای توقیف شده فقط زمانی امکان پذیر است که قابل فروش بودن آنها اعلام شده باشد. لیکن این هم مثل سایر اصول دارای استثناء است. قبل از تعیین تکلیف نهایی کالاهای توقیف شده از طرف مرجع قضایی، کالایی که صاحبش با فروش آن موافق باشد یا نگهداری آن مستلزم هزینه ای باشد که با قیمتش تناسب ندارد یا در معرض خرابی و کسر قیمت بیش از حد معمول باشد و همچنین کالایی که از توقیف آن یک سال گذشته و هنوز تکلیف نهایی آن معلوم نشده و همچنین کالای فاسد شدنی و سریع الفساد، به دستور دادستان یا دادگاه فروخته می‌شود و وجوه حاصله تا تعیین تکلیف نهایی در صندوق دادگستری نگهداری خواهد شد. بازپرس یا دادستان در صورت صدور قرار موقوفی تعقیب یا منع تعقیب متهم و همچنین دادگاه در صورت صدور قرار موقوف شدن تعقیب یا صدور حکم مبنی بر محکومیت یا براءة متهم، باید تکلیف اشیاء و اموالی که دلیل جرم بوده یا از طریق ارتکاب جرم بدست آمده یا حین ارتکاب به کار رفته تعیین کنند یعنی به این صورت که آیا این اموال باید به مالک برگردانده شوند یا به نفع دولت ضبط گردند و یا باید آنها را معدوم و نابود کرد.

کالای قاچاق بلاصاحب و دارای صاحب متواری بنا به فتوای مقام معظم رهبری مشمول عنوان مجهول‌المالک تلقی و در اختیار ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) قرار می‌گیرد (غلامی، ۱۳۸۶: ۴۴).

به محض کشف کالا یا ارز مظنون به قاچاق آن را ضبط و دارنده یا دارندگان آن را دستگیر نموده و صورت مجلسی با حضور شهود امضاء می‌کنند. اگر به عللی مثل تاریکی هوا، درگیری، نبود شرایط لازم تنظیم صورت جلسه ممکن نباشد اول یک صورت جلسه کلی تنظیم می‌کنند و بعد در اولین فرصت اقدام به تنظیم صورت جلسه تکمیلی می‌نمایند. صورت جلسه کشف قاچاق اصلی ترین اوراق پرونده است چون بر اساس آن حق الکشف پرسنل و سازمان کاشف نیز پرداخت می‌شود. اقدام به حک و اصلاح در صورت جلسه کشف، حذف یا الحاق نام شخص یا اشخاص دیگری در آن به عنوان مخبر، کاشف یا مأمور و تغییر دادن در مندرجات آن ممنوع است و مرتکب در صورت وجود سوء نیت به عنوان جعل در اسناد دولتی مورد تعقیب قرار خواهد گرفت (لایق، ۱۳۹۲: ۲۷).

ضمناً مأمورینی که بر خلاف واقع کسی را متهم به ارتکاب جرم قاچاق کرده و موجب مزاحمت شده باشند پس از ثبوت به جبران خسارتی که به شخص وارد آورده اند و همچنین به انفصال موقت یا دائم از خدمات دولتی محکوم خواهند شد.

سازمان کاشف به سازمانی اطلاق می شود که طبق قانون، وظیفه مبارزه با قاچاق و کشف کالای قاچاق را به عهده دارد. به استناد مقررات آیین نامه اجرایی قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق ارز به طور قطعی به نفع دولت ضبط می شود و به عنوان سهم سازمان کاشف به حساب آن سازمان واریز می شود. ۲۰ درصد سهم سازمان کاشف، صرفاً برای مبارزه با قاچاق کالا و ارز باید هزینه شود و خزانه مکلف است وجوه مربوط به هر سازمان را به حساب سازمان ذیربط و وجوه مربوط به نیروی انتظامی را به ترتیبی که وزارت کشور بیان می دارد واریز نماید. عفو متهم در صورتی که همراه با دستور رد مال کشف شده به او باشد پاداش مأمورین و سازمان را نفی می کند. زیرا حق الکشف بر اساس کالای کشف و ضبط شده و جریمه وصول شده پرداخت می گردد و در صورتی که کالا به صاحبش رد شده باشد یا به متهم باز پس داده شده باشد چون جریمه ای وصول نگردیده موردی برای پرداخت حق الکشف نیست (نظافت، ۱۳۹۱: ۴۴).

هیات وزیران در جلسه مورخ ۱۳۷۳/۴/۲۲ بنا به پیشنهاد مشترک وزارتخانه های امور اقتصادی و دارایی، کشور و دادگستری و به استناد ماده (۳۱) قانون تاسیس سازمان جمع آوری و فروش اموال تملیکی و اساسنامه آن مصوب ۱۳۷۰- و تبصره (۱) ماده واحده قانون اصلاح ماده ۱۹ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحیه های بعدی آن -مصوب ۱۳۶۳- آئین نامه اجرائی ماده و تبصره مذکور را به شرح زیر تصویب نمود:

ماده ۱- در اجرای قانون اصلاح ماده (۱۹) قانون مجازات مرتکبین قاچاق و ماده (۳۱) قانون تاسیس سازمان جمع آوری و فروش اموال تملیکی، خزانه موظف است یک حساب بانکی نزد شعب بانک ملی ایران برای هر یک از دستگاههای مشمول ماده (۱۹) اصلاحی قانون مجازات مرتکبین قاچاق افتتاح نماید.

هر یک از دستگاه های اجرائی و مراجع قضایی مکلفند کلیه وجوه حاصل از فروش و جریمه اجناس قاچاق و همچنین کلیه وجوه ارزی و ریالی مکشوفه را که بطور قطعی به نفع دولت ضبط شده یا می شود، به حساب مربوط واریز نمایند. حسابهای مزبور، غیر قابل برداشت بوده و موجودی آنها در پانزدهم و پایان هر ماه باید به حساب تمرکز وجوه که به همین منظور توسط خزانه نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی افتتاح شده است، واریز شود.

ماده ۲- خزانه مکلف است یک هفته پس از وصول درخواست وجه از طرف دستگاههای اجرائی واریز کننده وجوه، معادل سی درصد (۳۰٪) از وجوهی را که طبق ماده (۱) این آئین نامه به حساب خزانه واریز می شود، برای پرداخت حق الکشف به کاشفین و مخبرین و ماموران انتظامی و سایر مامورینی که در به قطعیت رساندن پرونده ها از جهت ضبط کالا یا تعلق جریمه دخالت داشته اند، به حساب خاصی که هر یک از دستگاههای مزبور برای همین منظور از طریق خزانه در بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران افتتاح خواهند نمود، منتقل نماید.

تبصره ۱- به منظور تسریع در پرداخت حق الکشف اشخاص ذیسهام، خزانه مکلف است مبلغی معادل سی درصد (۳۰٪) وجوه موضوع ماده (۱) این آئین نامه (متناسب با واریزهای هر واحد) به صورت تنخواه گردان در اختیار سازمانهای واریز کننده وجوه (گمرک- دخانیات- شیلات و ...) قرار دهد تا دستگاههای مزبور بتوانند از محل تنخواه، حداکثر ظرف (۱۵) روز بعد از قطعیت ضبط کالا و تعلق جریمه، حق الکشف اشخاص را مستقیماً و در محل، در وجه آنان پرداخت و پس از دریافت وجوه از خزانه، تسویه نمایند.

تبصره ۲- نحوه عمل در مورد پرداخت حق الکشف از عواید حاصل از محل اخذ جرایم و اموال ضبط شده قاچاقچیان مواد مخدر، تابع مفاد آئین نامه موضوع تبصره (۴) قانون اصلاح ماده (۱۹) قانون مجازات مرتکبین قاچاق- مصوب ۱۳۶۳- خواهد بود.

ماده ۳- وجوه موضوع ماده (۲) در مورد هر پرونده با رعایت مفاد این آئین نامه به شرح زیر تسهیم خواهد شد.

الف- سهم مخبرین و کاشفین

ب- سهم مامورین انتظامی

تبصره- در مورد پرونده های قاچاق که در مراجع قضایی مورد رسیدگی قرار می گیرد، معادل یک درصد (۱٪) از وجوه موضوع ماده (۲) این آئین نامه به حساب وزارت دادگستری منظور تا در جهت پیشبرد اهداف قضایی و فراهم آوردن امکانات تسریع در رسیدگی به پرونده های قاچاق، تحت نظر بالاترین مقام اجرائی وزارت مزبور هزینه شود.

ماده ۴- مخبر از نظر این آئیننامه کسی است که محل اختفا یا وجود اشیای قاچاق و یا عمل قاچاقی را که در شرف انجام است به سازمانهای ذیربط با شرایط ذیل گزارش نموده و مراتب با ذکر تعداد مخبرین در صورت مجلس بدوی کشف، قید شده باشد.

الف- گزارش کتبی باشد که در اینصورت سازمان دریافت کننده خبر مشخصات آن را در دفترچه مربوط ثبت خواهد نمود.

ب- هویت خبر دهنده کاملاً نزد سازمان کاشف مشخص باشد. این امر مانع از آن نیست که در صورت لزوم برای همیشه پنهان بماند و در صورت تقاضای مخبر و یا مخبرین سازمان مربوط مکلف است این نکته را رعایت نماید.

ج- گزارش امر قبل از شروع به عملیات کشف، و اصل شده باشد.

د- پیگیری موضوع گزارش، منجر به نتیجه مثبت گردد.

ماده ۵- کاشف از نظر این آئین نامه کسی است که بطور مستقیم یا بر اثر وصول خبر، کالای قاچاق یا وقوع و ارتکاب عمل قاچاق را کشف نماید و نام و مشخصات وی در صورت مجلس بدوی کشف، درج شده باشد.

تبصره- در مواردی که اثبات بزه قاچاق و ضبط قطعی کالا و تعلق جریمه نیاز به اقدامات حقوقی و قضایی دارد، افرادی که در اثبات بزه قاچاق دخالت داشته اند و اقدامات آنها منجر به ضبط قطعی کالا و همچنین تعلق جریمه می شود نیز از نظر این آئین نامه کاشف محسوب می شوند و مجموعاً به اندازه یک کاشف سهم می برند. سهم مذکور در اختیار بالاترین مقام دستگاه اجرائی قرار می گیرد تا بر مبنای ضوابطی که تعیین خواهد نمود و به نسبت دخالت افراد مزبور در کشف بزه، بین آنها تقسیم نماید.

ماده ۶- ماموران انتظامی از نظر این آئین نامه عبارتند از ماموران ارتش، ماموران نیروی انتظامی، ماموران انتظامی گمرک و بندر، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و سایر ماموران مسلحی که در حین انجام وظیفه مستقیماً در عملیات کشف و ضبط کالای قاچاق به کاشفین کمک و مساعدت نموده و نام آنها در صورت مجلس بدوی کشف درج گردیده باشد.

تبصره- سازمان کاشف از نظر این آئین نامه سازمان هایی نظیر نیروی انتظامی، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، گمرک و وزارت اطلاعات می باشند که حسب وظایف سازمانی خود عهده دار امر مبارزه با قاچاق و کشف آن هستند.

ماده ۷- پرداخت حق الکشف موضوع این آئین نامه در هر مورد در صورتی مجاز است که به تشخیص بالاترین مقام مسوول، در تعقیب و پیگیری قاچاقچی اهمال نشده باشد.

ماده ۸- در صورتی که کشف و ضبط کالای قاچاق بدون دخالت ماموران انتظامی انجام شود، سهم ماموران مذکور بین مخبر و کاشف تقسیم می شود و در صورتیکه در کشف و ضبط کالای مزبور عامل مخبر شرکت نداشته باشد، سهم او به کاشف پرداخت خواهد شد.

تبصره- در صورت وحدت عوامل مخبر، کاشف و مامور انتظامی، کلیه سهام عوامل مذکور به عامل موجود تعلق خواهد گرفت. در صورتی که افراد ذینفع متعدد باشند، سهمیه مربوط به طور مساوی بین آنها تقسیم خواهد شد و در صورتی که یک نفر باشد کلیه سهام به عامل تعلق می گیرد.

سهم حق الکشف کاشفان یا ماموران انتظامی از مبلغ ده میلیون ریال و سهم بازجو و عوامل ستادی از مبلغ شش میلیون ریال و سهم پرسنل وظیفه از مبلغ پنج میلیون ریال در هر سال نباید تجاوز کند لیکن اگر کالای قاچاق در نتیجه عملیات منجر به درگیری کشف شود، سهم پرسنل اعم از کادر وظیفه تا سقف سی میلیون ریال قابل پرداخت خواهد بود.^۱

۱- فرخ سیری، منصور، منبع پیشین، ص ۳۴۴.

ب: مقام تعقیب

اعمال قوه قضاییه بوسیله دادگاه های دادگستری است که به حل و فصل دعاوی و حفظ حقوق عمومی و گسترش عدالت در جامعه بپردازد. احکام دادگاهها باید مستدل و مستند به مواد قانون باشد و قاضی موظف است حکم هر دعوا را در قوانین موضوعه بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی و فتاوی معتبر حکم قضیه را صادر نماید و نمی تواند به بهانه سکوت یا نقض از رسیدگی به دعوا امتناع ورزد. همچنین دادگاه ها مکلفند در مورد هر دعوا به طور خاص تعیین تکلیف کند و نباید بصورت عام و کلی حکم صادر کنند.^۲

در قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز آمده است:

«مراجع قضایی مکلفند پس از دریافت شکایت حداکثر ظرف مدت یک ماه نسبت به صدور حکم اقدام و مراتب را به گمرک یا سایر اداره های ذیربط اعلام نمایند».

دادگاه های انقلاب، در مرکز هر استان و در مناطقی که ضرورت تشکیل آن را رییس قوه قضاییه تشخیص می دهد، برای رسیدگی به جرم قاچاق کالا و ارز و یا مرجع دیگری مانند سازمان تعزیرات حکومتی تعیین شده است. اقدامات و تحقیقات ضروری از بدو تا ختم قضیه به وسیله حکم دادگاه صورت خواهد گرفت.

۱- جرم قاچاق در حوزه قضایی آن دادگاه واقع شده باشد؛

۲- جرم قاچاق در حوزه قضایی دیگری واقع شده ولی در حوزه قضایی آن دادگاه کشف یا متهم در آن حوزه دستگیر شده باشد؛

۳- جرم قاچاق در حوزه دادگاه دیگری واقع ولی متهم یا مظنون جرم در حوزه آن دادگاه مقیم باشد.

در مواردی که جرم قاچاق خارج از حوزه قضایی دادگاه واقع شده ولی در حوزه آن کشف یا مرتکب در حوزه آن دستگیر شده باشد و همچنین در مواردی که دادگاه محل وقوع جرم صلاحیت محلی برای رسیدگی نداشته باشد مثل دادگاه عمومی با وجود محکمه انقلاب در حوزه او دادگاه تحقیقات مقتضی را به عمل آورده و پرونده را همراه با متهم نزد دادگاه صالح انقلاب ارسال می نماید(عسگری، ۱۳۹۰: ۲۲).

در بحث صلاحیت ذاتی دادگاه های کیفری، اصل بر این است که دادگاه های عمومی جزایی صلاحیت رسیدگی به کلیه جرائم موضوع قانون مجازات اسلامی را دارا می باشند به جز مواردی که قانونگذار صراحتاً جزء صلاحیت دادگاه های انقلاب، نظامی، ویژه روحانیت، کیفری استان و شوراهای حل اختلاف قرار داده است. لذا در موارد شک در صلاحیت دادگاه های اخیر الذکر باید قائل به صلاحیت دادگاه های عمومی جزایی باشیم.

نتیجه گیری

با توجه به یافته های مطالعه حاضر می توان گفت فرایند بکارگیری کارآمد منابع مادی و انسانی توأم با سیاستگذاری، برنامه ریزی، هماهنگی و نظارت در حوزه پیشگیری از قاچاق کالا و ارز در ماده ۳ قانون انعکاس یافته است. این فرایند در سطح ملی، از طریق "ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز" و در سطح استانی، توسط "کمیسیون برنامه ریزی، هماهنگی و نظارت" (تبصره م ۳) اجرا می شود. به منظور هماهنگی و نظارت بر اجرای وظایف پیشگیرانه دستگاههای اجرایی، "کارگروههای کارشناسی پیشگیری از قاچاق کالا و ارز" (ماده ۴) نیز می تواند تشکیل گردد. این اقدام موجب می شود تا قانونگذار از یک سو، از اجرای وظایف پیشگیری و یا عدم اجرا و موانع مختلف آن مطلع و نسبت به رفع موانع پس از یک دوره آزمایشی اقدام نماید و از سوی دیگر از موازی کاری و و پراکندگی فعالیت نهاد های متعدد که در عمل موجب هدر رفتن امکانات و ظرفیت و خنثی شدن برنامه های کنشگران این حوزه می گردد، جلوگیری نماید.

از جمله عوامل موثر بر بروز قاچاق کالا ضعف دولت می باشد، دولت از بنگاه های اقتصادی توجه نمی نماید و این امر منجر به بروز قاچاق کالا می گردد و از طرفی گمرک در قاچاق کالا سهم عمده ای دارد و به نظر می رسد عدم توجه به تولید داخلی از

^۲- همان، ص ۹۸.

مهمترین عوامل قاچاق می باشد و اگر دولت بسترهای مناسب را برای تولید فراهم نکند این رشد به صورت قارچ گونه افزایش می یابد.

هر چند دستگاه قضایی در طی چند سال اخیر با تبیین قوانین سختگیرانه با افرادی که به صورت قاچاق کالا وارد می نمایند برخورد نموده است ولی این نتوانسته است بر کاهش این جرایم اثرگذار باشد و در این راستا ضروری است بسترهای قاچاق کالا بسته شود و قوانین چندان سخت گیرانه باشند که شخص جرات قاچاق را نداشته باشد. در این راستا شناسایی باندهای قاچاق و نظارت مستمر بر گمرک می تواند بر کنترل جرایم موثر باشد.

از مجموع قوانین و مقررات مربوط به جرم قاچاق نیز چنین استنباط می گردد که قاچاق فرار دادن مال، خواه آن مال مربوط به درآمد دولت بوده و یا ورود و یا خروج و تولید، نقل و انتقال، خرید و فروش آن طبق قوانین و مقررات مربوطه، ممنوع و غیرمجاز گردیده باشد.

در قانون بودجه سال ۸۱ نمایندگان مجلس شورای اسلامی تعریفی از قاچاق ارائه کردند با این عنوان که همه کالاهایی که بدون تشریفات قانونی و حقوق ورودی و عوارض متعلقه و خارج از مبادی رسمی کشور (گمرک) وارد یا خارج شود. این کالا در هر جایی اعم از مرز، مبادی ورودی، انبارها در حین حمل و نقل یا در مراکز عرضه مشاهده شود، قاچاق محسوب می گردد؛ کالایی که شناسنامه نداشته باشد که از کجا آمده و تشریفات قانونی در آن رعایت نشده باشد؛ طبق قانون مصوب مجلس، قاچاق تعریف می شود.

قانون گذار ایران وفق ماده ۱۱۳ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰ مجدداً، بدون تعریف قاچاق گمرکی، تنها به ذکر مصادیق بارزی از قاچاق گمرکی پرداخته است که در مقایسه با قانون سابق تغییرات گسترده ای نیز اعمال نشده است. مصادیق برشمرده شده توسط این ماده وارد یا خارج نمودن کالا از مسیر غیرمجاز بدون انجام تشریفات گمرکی به قلمرو گمرکی، خارج نکردن وسایل نقلیه و یا کالای ورود موقت، خارج نکردن ورود موقت، برای پردازش خارج نکردن عبور خارجی و مرجوعی ظرف مهلت مقرر از قلمرو گمرکی، عدم تحویل کالای عبور داخلی شخصی ظرف مهلت مقرر، ارائه اسناد خلاف واقع که دلالت بر خروج وسایل نقلیه و کالا از قلمرو گمرکی و یا تحویل آنها به گمرک داشته باشد، بیرون بردن کالای تجاری از اماکن گمرکی بدون اظهار یا بدون پرداخت یا تأمین حقوق ورودی، تعویض یا برداشتن قسمتی از کالای عبور خارجی، وجود کالای اضافی همراه کالای اظهار شده که در اسناد تسلیمی به گمرک ذکری از آن نشده است، اظهار وسایل نقلیه و کالایی که صدور آن ممنوع و یا مشروط است به عنوان خروج موقت یا کران بری (کابوتاژ) که ظرف مهلت مقرر به قلمرو گمرکی وارد نگردد، اظهار کالای مجاز یا مشروطی که جمع حقوق ورودی آن کمتر است تحت عنوان کالای مجاز یا مجاز مشروط دیگر با نام دیگر و با استفاده از اسناد خلاف واقع، اظهار کالا به گمرک با استفاده از شمول معافیت با تسلیم اظهارنامه خلاف یا اسناد غیرواقعی و یا با ارائه مجوزهای جعلی، تعویض کالای صادراتی که برای آن پروانه صادر گردیده است با کالای ممنوع الصدور یا مشروط یا دارای ارزش کمتر، انتقال کالای مورد معافیت بدون رعایت مقررات ماده ۱۲۰.

بدیهی است که یکی از بزرگترین نواقص قانون امور گمرکی فقدان تعریف روشن از برخی واژگان اصطلاحی و کاربردی در قانون فوق است. مقنن بدون تعریف قاچاق گمرکی صرفاً به ذکر مصادیق آن اکتفا کرده است. ماده ۱۱۳ دارای تغییر فاحش و متفاوت نسبت به قانون مشابه سابق خود نیست فقط یک بند به عنوان یکی از مصادیق جدید قاچاق (بند د) به آن اضافه گردیده است.

منابع

قرآن کریم

- ۱- اصغری، سید محمد، بررسی تطبیقی جرم قاچاق همراه با دو قاعده درأ و نفی حرج، انتشارات اطلاعات، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۸.
- ۲- انصاری لاری، محمد ابراهیم، نظارت بر جرائم اقتصادی در حقوق ایران، انتشارات سروش، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹.
- ۳- باقری پور، سید محمد، جرم اقتصادی از منظر حقوقی و شرعی، قم، موسسه فرهنگی هدی رایانه، ۱۳۹۰ ش.

- ۴- پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، جلد اول، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، تهران، ۱۳۸۸.
- ۵- پیوندی، غلامرضا، جرم اقتصادی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۲.
- ۶- پیمانی، ضیاء الدین، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، نشر میزان، چاپ پنجم، تهران، ۱۳۸۰.
- ۷- جعفری، لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، گنج دانش، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۳.
- ۸- حبیب زاده، محمد جعفر، بررسی جرم محاربه و افساد فی الارض، انتشارات کیهان، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۰.
- ۹- خاموشی، سید مهدی، بررسی فقهی و حقوقی اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها، انتشارات سپهر، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۵.
- ۱۰- دامغانی، محمد نقی، اولین قوانین ایران قبل از مشروطیت، انتشارات بهزاد، چاپ اول، تهران، ۱۳۵۷.
- ۱۱- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول از دوره جدید، تهران، ۱۳۷۳.
- ۱۲- رستمی، محمد، فرهنگ واژه‌های اقتصادی، انتشارات ستاد مشترک ارتش، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۸.
- ۱۳- زراعت، عباس، جرم اقتصادی، انتشارات ققنوس، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۷.
- ۱۴- زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی، تعزیرات، انتشارات ققنوس، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۲.
- ۱۵- ———، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، انتشارات ققنوس، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۰.
- ۱۶- زینلی، محمد رضا، جرم اقتصادی و حقوق جزای اسلامی (مطالعه تطبیقی)، انتشارات امیر کبیر، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۳.
- ۱۷- ساریخانی، عادل، جرائم اقتصادی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول، قم، ۱۳۷۸.
- ۱۸- ———، ———، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، انتشارات دانشگاه قم، چاپ اول، قم، ۱۳۸۰.
- ۱۹- سیفی قمی تفرشی، مرتضی، نظم و نظمی در دوران قاجار، چاپ یساولی (فرهنگسرا)، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۲.
- ۲۰- شامبیاتی، هوشنگ، حقوق کیفری اختصاصی، انتشارات ژوبین، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۶.
- ۲۱- شیخ الاسلامی، عباس، جرایم اقتصادی و نظامی، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول، مشهد، ۱۳۸۰.
- ۲۲- صالحی انصاری، محمدجواد، دادگاه های خاص در جمهوری اسلامی ایران، انتشارات مرکز اسناد و انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۵.
- ۲۳- عباس نژاد، محسن، قرآن و حقوق، کتابخانه تخصصی قرآن و علوم روز، مشهد، چاپ اول ۱۳۸۵ ش.
- ۲۴- عرب مازار یزدی، عباس: نقش موانع تجاری در پیدایش و گسترش قاچاق کالا در ایران، مجموعه مقالات همایش قاچاق کالا، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، ۱۳۸۱.
- ۲۵- عظیمی، سیدرضا، نگارشی در مورد معنی قاچاق کالا و نحوه مبارزه با آن، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، تهران، ۱۳۸۰.
- ۲۶- علی آبادی، عبدالحسین، حقوق جنایی، انتشارات فردوسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸.
- ۲۷- عمیقی، ابراهیم، جرم اقتصادی در فقه و حقوق، انتشارات کانون اندیشه‌ی جوان، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۳.
- ۲۸- گرجی، ابوالقاسم، اجرای حقوق کیفری اسلام و اثر آن در جرائم، تهران، موسسه حقوق تطبیقی شماره ۲، ۱۳۵۵ ش.
- ۲۹- گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ یازدهم، تهران، ۱۳۸۴.
- ۳۰- ———، بایسته‌های حقوق جزای عمومی، نشر میزان، چاپ دوازدهم، تهران، ۱۳۸۴.
- ۳۱- مالمیر، محمود، شرح قانون مجازات جرایم اقتصادی، نشر دادگستر چاپ اول، تهران، ۱۳۹۳.
- ۳۲- مجیدی، سید محمود، جرایم علیه امنیت، نشر میزان، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۶.
- ۳۳- مرتضوی، سعید، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، انتشارات مجد، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۵.
- ۳۴- مرتضوی، سعید، جرایم حوزه مواد مخدر، انتشارات نشر بین‌الملل، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۶.
- ۳۵- معتمد نژاد، کاظم، حقوق اقتصادی، دفتر مطالعات توسعه رسانه‌ها، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۸۵.

- ۳۶- معین، محمد، فرهنگ فارسی، جلد ۱، انتشارت سپهر، چاپ نهم، تهران، ۱۳۷۵.
- ۳۷- میر محمد صادقی، حسین، جرایم علیه اشخاص، نشر میزان، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۶.
- ۳۸- — جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، نشر میزان، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۱.
- ۳۹- میر محمد صادقی، حسین، جرایم علیه اموال و مالکیت، نشر میزان، چاپ دوازدهم، تهران، ۱۳۹۳.
- ۴۰- نوریها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، انتشارات کانون وکلای دادگستری، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۵.
- ۴۱- نجفی ابرند آبادی، علی حسین - هاشم بیگی، حمید، دانشنامه جرم شناسی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹.
- ۴۲- ولیدی، محمد صالح، حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی)، انتشارات داد، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۲.
- ب: مقالات**
- ۴۳- رحمدل، منصور، حسبه، فصلنامه علمی پژوهشی، سازمان تعزیرات حکومتی، سال اول، شماره اول، زمستان. ۱۳۸۹.
- ج: پایان نامه ها**
- ۴۴- زینلی، محمدرضا، جرم اقتصادی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۳.
- ۴۵- علوی، سید محمد، مقررات کیفری محدود کننده اصل آزادی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۲
- ۴۶- عمیقی ابرقویی، ابراهیم، جرایم اقتصادی در حقوق ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم، ۱۳۹۳.
- ۴۷- فرخ سیری، منصور، قاجاق و جرایم مرتبط با آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
- ۴۸- لایق میر حسینی، مجید، جرایم اقتصادی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۹۲.
- ۴۹- نظافت، فرامرز، تفاوت‌های جرایم اقتصادی و امنیتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم، ۱۳۹۱.
- د: تقریرات**
- ۵۰- عسگری، محمد رضا، تقریرات حقوق اقتصادی، موسسه عالی علوم ارتباطات اجتماعی، نیمسال دوم، ۱۳۹۰.
- ۵۱- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، تقریرات جامعه شناسی جنایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رفسنجان، نیمسال تحصیلی اول، ۸۶-۱۳۸۵.
- ۵۲- غلامی، حسین، تقریرات جرم‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، نیمسال دوم، ۸۷-۱۳۸۶.